

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Рівне – 2018

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 11

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 11

Founded in 2013

Rivne – 2018

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи»
включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 р.
та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016 р., № 1222)**

Свідectво про державну реєстрацію: Серія KB № 18713-7513 P

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 11 від 27 листопада 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М., 2000. – 1008 с.
2. Асмолов Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии / Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2002. – 319 с.
3. Вилюнас К. Психология развития мотивации / К. Вилюнас. – М., 2006 – 303 с.
4. Джеймс У. Психология / У. Джеймс. – М. : Педагогика, 2000. – 368 с.
5. Леонтьев А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
6. Гиппенрейтер Ю. Б. Психология внимания / Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М. : АСТ, 2008. – 858 с.
7. Гиппенрейтер Ю. Б. Психология индивидуальных отличий / Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М. : АСТ, 2008. – 235 с.

References

1. Adler A. Prakty`ka i teoriya indy`vidual`noyi psy`xologiyi / A. Adler. – М., 2000. – 1008 s.
2. Asmolov G. Po toj bik svidomosti: metodologichni problemy` neklasy`chnoyi psy`xologiyi / G. Asmolov. – М. : Sens. – 319 s.
3. Vilyunas K. Psy`xologiya rozvy`tku moty`vaciyi / K. Vilyunas. – М., 2006. – 303 s.
4. Dzhejms U. Psy`xologiya / U. Dzhejms. – М. : Pedagogika, 2000. – 368 s.
5. Leont`ev A. Psy`xologiya sensu : pryroda, budova i dynamika smyslovoyi real`nosti / A. Leont`ev. – 2-he vyd., vypr. – М. : Sens, 2003. – 487 s.
6. Gy`ppenrejter Yu. B. Psy`xologiya uvagy` / Yu. B. Gy`ppenrejter, V. Ya. Romanova. – М. : AST, 2008. – 858 s.
7. Gy`ppenrejter Yu. B. Psy`xologiya indy`vidual`ny`x vidminnostej / Yu. B. Gy`ppenrejter, V. Ya. Romanova. – М. : AST, 2008. – 235 s.

L. Shpak THE PECULIARITIES OF PLAY THERAPY APPLICATION IN THE PSYCHOLOGIST'S WORK.

The article is devoted to the peculiarities of using play therapy as a method of work with fears, complexes, affective disorders and other unconscious structures of personality. It is important before applying play therapy, to pay attention to the situation of the family and the relationships with the child. A major factor in preventing the resolution of psychological problems in children are parent's serious conflicts and disadvantaged conditions of themselves. The basis of psychological assistance to the child – is the complete approval and confirmation of individuality. The main goal – is that the play brings joy, comfort and peace to the child so that it passes only from the free desire of the child. It is important to dose the emotional load and monitor the health of the child.

It was made an attempt to analyze the possibilities and functions of play therapy as an instrument of positive influence on a child, work with the subconscious individual, as well as a method aimed at self-development of the individual. The author covers the main directions of play therapy, the role of the play in the processes of communication, structures in the knowledge of the world, the base of playing activities. In the article it is indicated on the interdependence of the play in children's and preschool age, on the child's construction of a positive orientation.

The author believes that play therapy is one of the most effective methods of dealing with fears, phobias, and affective disordered personality behaviors. It enables not only to detect and correct personality disorders, but also to influence the formation of adequate values, behavior's positive constructs and the personal correct orientation.

Key words: game, role, play therapy, role play, childhood fears, memories, emotions, personality, psychodrama.

УДК 159.9 – 376.02

Т. В. ЩЕРБА

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена особливостям адаптації дітей до школи з затримкою психічного розвитку. Здійснено спробу розкрити сутність понять: адаптації, її рівнів та відповідних їм рівнів здібностей, і порівняння факторів адаптації дітей з нормальних нервово – психічним розвитком і дітей з ЗПР. Висвітленні основні механізми, які впливають на дезадаптацію дітей з ЗПР, їх

особливості протікання, механізми активної діяльності індивіда. Вказано, на взаємозалежність діяльності батьків і педагогів, на формування продуктивної шкільної адаптації дітей з ЗПР, та побудову позитивного досвіду через активний розвиток творчих здібностей і не традиційних схем мислення.

Ключові слова: адаптація, соціальна адаптація, затримка психічного розвитку, соматичне благополуччя, емоційна прив'язаність, інтелектуальний розвиток, депривація, соціально – особистісний розвиток.

Стаття посвячена особенностям адаптации детей к школе с задержкой психического развития. Предпринята попытка раскрыть сущность понятий: адаптации, ее уровней и соответствующих им уровней способностей, и сравнение факторов адаптации детей с нормальным нервно - психическим развитием и детей с ЗПР. Рассмотрены основные механизмы, влияющие на дезадаптацию детей с ЗПР, их особенности протекания, механизмы активной деятельности индивида. Указано на взаимозависимость деятельности родителей и педагогов, и формирование продуктивной школьной адаптации детей с ЗПР, и построение положительного опыта, через активное развитие творческих способностей и не традиционных схем мышления.

Ключевые слова: адаптация, социальная адаптация, задержка психического развития, соматическое благополучие, эмоциональная привязанность, интеллектуальное развитие, депривация, социально - личностное развитие.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної соціально-економічної обстановки, багато дослідників (Б.М. Алмазов, О.С. Батуєв, С.О. Белічева, І.А. Коробейніков та ін.) відзначають збільшення кількості учнів, які виявляються не в змозі освоїти навчальну програму за відведених час. За даними різних досліджень, від 15 до 40% учнів початкових класів відчують труднощі в навчанні. На етапі випуску з навчального закладу лише 10% випускників можуть вважатися здоровими, а 40-50% випускників школи за час навчання придбали певну хронічну патологію. Останнім часом відзначається чітка тенденція до погіршення психічного і психосоматичного здоров'я дітей та підлітків. Причому, зростання нервово-психічних і соматичних захворювань, різних функціональних розладів пов'язане із загальним зниженням успішності. Як показують дослідження, серед невстигаючих школярів приблизно 40% складають діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР) [5]. Попри достатню теоретичну розробленість даної проблеми і створену вітчизняними дефектологами систему спеціальної допомоги подібним дітям, процес інтеграції дітей з ЗПР в суспільство пов'язаний з певними труднощами. Зокрема, у таких дітей виникають складності в процесі шкільної та професійної адаптації. Незважаючи на корекційну спрямованість спеціальних (корекційних) класів і шкіл для дітей з ЗПР, завдання соціальної адаптації подібного дитини вирішується далеко не завжди успішно.

Все вищесказане вимагає пильної уваги до дітей з інтелектуальною недостатністю, зміщення акценту в роботі з інтелектуальною недостатністю такої дитини на його особистісний розвиток, а також розробки конкретних заходів профілактики і корекції відхилень у розвитку дитини з ЗПР, оскільки саме школа і педагоги повинні відігравати вирішальну роль, як в діагностиці, так і в профілактиці порушень психічного і психосоматичного розвитку дітей [6]. Недостатність якісної методологічної та практичної розробки системи надання спеціальної допомоги дітям з ЗПР, і відсутність загальноприйнятих підходів до навчання і виховання дітей з ЗПР з урахуванням їх психологічних особливостей зумовило вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дітей з ЗПР присвячений ряд досліджень (Т. А. Власова, М. С. Певзнер, Л.М. Шипіцин, Т.В. Єгорова, Р.М. Лалаєва, Л.С. Волкова; О.В. Лебедева, І.Ф. Марковська і ін.)

Формулювання цілей статті:

1. Розкрити сутність понять: адаптація і затримка психічного розвитку.
2. Вказати на особливості шкільної дезадаптації дітей з затримкою психічного розвитку.
3. Вивчити закономірності розвитку особистісних якостей дітей з затримкою психічного розвитку.
4. Провести порівняльний аналіз факторів адаптації дітей з ЗПР і з нормальним нервово психічним розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Затримка психічного розвитку характеризується недостатнім рівнем розвитку моторики, мови, уваги, пам'яті, мислення, регуляції і саморегуляції поведінки, примітивністю і нестійкістю емоцій, поганою успішністю в школі. Діти із затримкою

психічного розвитку потребують спеціально організованого корекційно-розвиваючого навчання та медичного супроводу [5].

Затримка психічного розвитку (ЗПР) являє собою зворотні порушення інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що супроводжуються специфічними труднощами в навчанні. ЗПР є більшою мірою психолого-педагогічної категорією, проте в її основі можуть лежати органічні порушення, тому даний стан також розглядається медичними дисциплінами – перш за все, педіатрією і дитячою неврологією. Оскільки розвиток різних психічних функцій у дітей відбувається нерівномірно, зазвичай висновок «затримка психічного розвитку» встановлюється дітям-дошкільнятам не раніше 4-5 років, а на практиці – частіше в процесі шкільного навчання. Етіологічну основу ЗПР становлять біологічні та соціально-психологічні чинники, що призводять до темпової затримки інтелектуального і емоційного розвитку дитини [6]. Затримка психічного розвитку вторинного характеру може розвиватися при ранніх порушеннях слуху та зору, дефекти мови внаслідок вираженого дефіциту сенсорної інформації і спілкування. Саме такі особливості життя і розвитку дитини часто стають причинами шкільної дезадаптації таких дітей і адаптації в цілому [2].

Проблему адаптації вперше підняв в науці Ж.-Б. Ламарк, який пов'язував еволюційні зміни окремих організмів з пристосуванням їх до навколишнього середовища. Він вважав, що зміни організму, викликані цим пристосуванням закріплюються і передаються спадково, за умови, якщо придбані адаптивні зміни притаманні обом статям, яка дала потомство. Згодом термін «адаптація» став використовуватися в фізіології, він означав пристосувальні зміни кожних аналізаторів до дій зовнішніх подразників (Г. Ауберт). На початку XX ст. значення слова «адаптація» стало розширюватися і включати крім фізіологічних і біологічних процесів також і процес пристосування особистості до соціальних і культурних факторів навколишнього середовища.

Однак, незважаючи на досить давню історію вивчення, поняття «адаптація» трактується представниками різних наукових шкіл зовсім по-різному:

- як процес пристосування організму до різноманітних змін середовища (позитивного або негативного властивості);
- стан гомеостатичної, динамічної рівноваги між організмом і середовищем;
- результат оптимальної взаємодії між організмом і середовищем;
- гедоністична мета, яка полягає в пошуку насолоди, способи уникнути страждань, больових відчуттів і т. д.

Все різноманіття тлумачень, на думку М. В. Ромма, можна звести до двох парадигм: «нормативної» і «інтерпретативної». «Нормативна» парадигма виникла в соціології, вона розглядає соціальну адаптацію, як процес поступового «приближення» індивіда до норм суспільного життя. Завдяки контролю з боку суспільства індивіду «нав'язуються» правила і норми соціальної поведінки. Таким чином, індивід виступає в якості об'єкта суспільних маніпуляцій і адаптація фактично отожднюється з процесом соціалізації. «Інтерпретативна» парадигма передбачає, що центр уваги переміщується на суб'єкта, який інтерпретуючи навколишню ситуацію активно шукає способи задоволення своїх потреб. Можна сказати, що таке тлумачення більш психологічне, воно орієнтує дослідника на вивчення особливостей когнітивної сфери суб'єкта та факторів соціальної і предметно – діяльнісної ситуації. Соціалізація і адаптація при такому підході мають різні масштаби розгляду: соціалізація порівнюється з простором усього життя людини в соціумі, має «стратегічний» характер, а адаптація порівнянна з простором соціальної ситуації і має «тактичний» характер [1].

«Інтерпретативна» парадигма має для нас велику цінність, так як вона дозволяє розглядати індивіда, його переживання і способи задоволення потреб в процесі «входження» в нову для нього соціальну ситуацію. При цьому можна сказати, що індивід знаходиться в ситуації високого ступеня невизначеності, так як він ще не знає, як будуть задовольнятися його потреби. Можна припустити, що така ситуація провокує у суб'єкта стан тривоги і може гальмувати його активність. При цьому інтерпретація соціальної ситуації може залежати від когнітивних здатностей індивіда і суб'єктивного досвіду (позитивного або негативного) входження в подібні ситуації.

Соціальна ситуація, в яку «входить» дитина з нашої точки зору має складний багаторівневий характер. Порівнюючи, суб'єктивні чинники, що виникають в процесі «входження» її в нову соціальну обстановку, наприклад: дитячий садок, як одну з перших інстанцій, і соціальних груп в яку потрапляє дитина, після соціального інституту – сім'ї, у дітей з різними когнітивними можливостями, а саме дітей із затримкою психічного розвитку та дітей, які нормально розвиваються. І враховуючи, те що, для них це перший досвід входження в новий соціальний колектив, можна виділити декілька рівнів аналізу соціальної ситуації та рівнів адаптації. Нижчий соціально-психологічний рівень адаптації можна назвати просторово-предметним, оскільки він забезпечує адаптацію до просторових характеристик оточуючих предметів і об'єктів. Оточуючих людей дитина, що адаптується на цьому

рівні, сприймає також, як і будь-який неживий предмет навколо [4]. Другий рівень адаптації – комунікативно-симбіотичний, він передбачає пристосовування до дій інших людей і здатність вибудовувати з ними відносини взаємодії. При цьому дитина може проявляти активність тільки по відношенню до знайомих їй дорослих. Контакти з незнайомими людьми вона ігнорує, не бажаючи вступати з ними у взаємодію. Третій рівень адаптації можна назвати діяльнісно-маніпулятивний, так як він передбачає врахування різних умов при реалізації предметних дій. Цей рівень передбачає активність суб'єкта і здатність використовувати інших людей для реалізації своїх планів. Фактично інші люди для суб'єкта, який адаптувався на цьому рівні, це об'єкти маніпулювання. Четвертий рівень – соціально-символічний, означає здатність розуміти соціальну символіку, а значить сутність вчинків, що, в свою чергу, дозволяє передбачити поведінку інших людей. Таким чином, головним показником цього рівня є бажання зрозуміти сенс поведінки оточуючих людей [4].

Кожному рівню адаптації відповідає і певна система потреб особистості. 1. Потреба в безпеці, зумовлює загальну загальмованість (через небажання привертати до себе увагу) або пасивний пошук найбільш безпечного місця перебування. 2. Соціальні потреби, пов'язані з потребами в спілкуванні, емоційними симбіотичними прихильностями. 3. Діяльнісні потреби, такі як бажання активно діяти, продовжувати почату дію, пізнавати навколишній світ і простір власного тіла, дізнатися функціональні можливості і властивості оточуючих предметів. 4. Соціально-культурні потреби, пов'язані з пізнанням символіки культури, цивілізаційних нормативів.

Провідним фактором, що визначає процес соціальної адаптації дітей з ЗПР 3-6 років, є переживання соматичного неблагополуччя. Пояснити цей факт можна тим, що соматичне неблагополуччя загострює чутливість дитини до деривацій її потреб і знижує соціальну чутливість, що погіршує процес її соціальної адаптації [3]. Іншими словами, хворобливі переживання, почуття тривоги і страху не дозволяють дитині з ЗПР об'єктивно оцінити навколишню обстановку і сприяють редукції поведінкових стратегій до дитячих форм, що веде до підвищення залежності дитини від дорослих. Системи міжособистісних відносин дитини, які в істотній мірі визначають надалі можливості самореалізації в шкільному середовищі і соціалізації в суспільстві починають формуватися в перші місяці, коли дитина потрапляє до школи. Те, яким шляхом піде розвиток школяра, чи буде він адекватно адаптований, чи сформується фундамент його подальшого навчання, багато в чому залежить від батьків, педагогів, вихователів та психолога школи.

У дітей 6-7 років із затримкою психічного розвитку, як правило, зберігаються стійкі прояви гармонійного інфантилізму, наслідком чого стає недостатня готовність до навчання в школі, відсутність інтересу до навчання, шкільна неуспішність і дезадаптація. У дезадаптованих до навчального середовища дітей з ЗПР часто зустрічається синдром гіперактивності, для якого характерні - загальне рухове занепокоєння, непосидючість, велика кількість зайвих рухів, імпульсивність, підвищена збудливість. Такі діти погано підкоряються дисциплінарним вимогам, у них виникають проблеми в спілкуванні з однолітками через агресивну поведінку. Все це призводить до вираженої шкільної дезадаптації [7]. Відомо, що в найпоширенішому своєму значенні шкільна адаптація розуміється як пристосовування дитини до нової системи соціальних умов, нових стосунків, вимогам, режиму життєдіяльності і т. д. У школі, на етапах адаптації дитина з ЗПР може зіткнутися з низкою проблем: проблема розуміння вимог вчителів, дотримання правил поведінки в класі, далеко не всім дітям з ЗПР зрозумілий сенс ритуалу вставати на початку уроку, вставати, якщо увійшов інший учитель і так далі [3].

Варто зазначити, що для соціально-особистісного та соціально-комунікативного розвитку може допомогти стимулювання творчих здібностей у дітей, що допомагають створенню нових ідей, які відхиляються від традиційних схем мислення. Сьогодні особливий попит на всебічно і гармонійно розвинених, творчих і заповзятливих людей. Так, нашим завданням стає навчити сучасну дитину вчитися самостійно, знаходити взаємозв'язки, узагальнювати і аналізувати. Бачити ситуацію ширше і глибше, вміючи думати нестандартно. А придбати дані вміння діти з ЗПР можуть через спільну і персональну творчість. Якщо у дитини з'явилося нове вміння, важливо знайти йому застосування в реальному житті, найпростіше в класі, через виконання спільних з іншими дітьми завдань, де успішність виконання готового продукту буде частково залежати від дитини. Важливо дати дитині усвідомити, що люди роблять внесок у загальну справу, інвестуючи і в своє майбутнє.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Затримка психічного розвитку (ЗПР) являє собою зворотні порушення інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що супроводжуються специфічними труднощами в навчанні. Затримка психічного розвитку може виникати під впливом середовищних (соціальних) факторів, що однак не виключає наявності початкової органічної основи порушення. Такі особливості життя і розвитку дитини часто стають причинами шкільної дезадаптації таких дітей і адаптації в цілому. Поняття «адаптація» трактується як

процес пристосування організму до різноманітних змін середовища. Соціальну адаптацію: процес поступового «приближення» індивіда до норм суспільного життя. Соціальна ситуація, в яку «входить» дитина має складний багаторівневий характер, а кожному рівню адаптації повинен відповідати і ведучий рівень здібностей. Провідним фактором, що визначає процес соціальної адаптації дітей з ЗПР 3-6 років, являється переживання соматичного неблагополуччя [5].

У дітей 6 - 7 років із затримкою психічного розвитку, переважно зберігаються стійкі прояви гармонійного інфантилізму, наслідком чого стає недостатня готовність до навчання в школі, відсутність інтересу до навчання, шкільна неуспішність і дезадаптація. Для соціально-особистісного та соціально-комунікативного розвитку може допомогти стимулювання у дітей творчих здібностей.

Список використаних джерел

1. Дика Л. Г. Адаптація: методологічні проблеми та основні напрямки досліджень / Л. Г. Дика // Психологія адаптації і соціальне середовище: сучасні підходи, проблеми, перспективи. – 2007. – С. 17–42.
2. Заширинська О. В. Психологія дітей із затримкою психічного розвитку / О. В. Заширинська. – Київ : Мова, 2007. – 168 с.
3. Ташина Т. М. Психолого-акмеологические предпосылки продуктивного развития младших школьников с трудностями в обучении : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. М. Ташина. – Кострома, 2010. – 23 с.
4. Ткачова В. В. Технологии психологической помощи семьям детей с отклонениями в развитии / В. В. Ткачова. – М. : АСТ, 2007. – 318 с.
5. Семенов А. А. Работа с детьми группы риска: некоторые технологические приемы / А. А. Семенов // Социальная педагогика. – 2008. – № 6. – С. 41–45.
6. Шамарина Е. В. Обучение детей с ЗПР: организация индивидуальных и групповых занятий в классе коррекционно-развивающего обучения / Е. В. Шамарина. – М. : ГНОВ и Д, 2003. – 80 с.
7. Шипицын Л. М. Психологическая диагностика отклонений развития детей младшего школьного возраста / Л. М. Шипицын. – Питер, 2008. – 92 с.

References

1. Dikaya L. G. Adaptatsiya: metodologicheskiye problemy i osnovnye napravleniya issledovaniy / L. G. Dikaya // Psikhologiya adaptatsii i sotsialnaya sreda: sovremennyye podkhody, problemy, perspektivy. – M. : In-te of Psychology of Russian Academy of Sciences Publ., 2007. – P. 17–42.
2. Zashchirinskaya O. V. Psikhologiya detey s zaderzhkoy psikhicheskogo razvitiya / O. V. Zashchirinskaya. – SPb. : Rech Publ., 2007. – 168 p.
3. Tashina T. M. Psikhologo-akmeologicheskiye predposylki produktivnogo razvitiya mladshykh shkolnikov s trudnostyami obucheniya : avtoref. dis. ... kandid. psikhol. nauk / T. M. Tashina. – Kostroma : Kostroma State Un-ty named after N. A. Nekrasov Publ., 2010. – 23 p.
4. Tkacheva V. V. Tekhnologii psikhologicheskoy pomoshchi semyam detey s otkloneniyami v razvitii / V. V. Tkacheva. – M. : AST Publ., 2007. – 318 p.
5. Semenov A. A. Rabota s detmi gruppy riska: nekotorye tekhnologicheskiye priemy / A. A. Semenov // Sotsialnaya pedagogika. – 2008, – № 6. – P. 41–45.
6. Shamarina Ye. V. Obucheniye detey s ZPR: organizatsiya individualnykh i gruppovykh zanyatiy v klasse korrektsionno-razvivayushchego obucheniya / Ye. V. Shamarina. – M. : GNOM i D Publ., 2003. – 80 p.
7. Shipitsyna L. M. Psikhologicheskaya diagnostika otkloneniy razvitiya detey mladshego shkolnogo vozrasta / L. M. Shipitsyna. – SPb. : Rech Publ., 2008. – 92 p.

T.V. Shcerba THE ADAPTATION OF CHILDREN TO SCHOOL WITH MENTAL RETARDATION

The article is devoted to the peculiarities of the adaptation of children to a school with a mental retardation. The author considers the concept of adaptation as a process of adapting the organism to various changes in the environment and defines the leading factor - the experience of somatic distress, which determines the process of social adaptation of children with mental retardation.

The article states that the delay of mental development is a reverse violation of the intellectual and emotional-volitional sphere, accompanied by specific difficulties in learning. Delay in mental development can occur under the influence of environmental (social) factors, which, however, does not exclude the

presence of the initial organic basis of the violation. Such peculiarities of the child's life and development often become the causes of school disadaptation of such children and adaptation in general.

The author attempts to reveal the essence of concepts: adaptation, its levels and their respective levels of abilities, and a comparison of the factors of adaptation of children from normal neuropsychiatric development and children with mental retardation. In the work it is define the main peculiarities that influence on the disadaptation of children with mental retardation, their peculiarities of flow, and the mechanisms of active activity of the individual. The author points out the interdependence of the activities of parents and teachers, the formation of productive school adaptation of children with mental retardation, and the building of positive experience through the active development of creative abilities and not traditional patterns of thinking.

Key words: adaptation, social adaptation, mental retardation, somatic well - being, emotional attachment, intellectual development, deprivation, social and personal development.

УДК: 159.9:37.015.3

О. Ю. ЯНИЦЬКА, О. В. ІВАНЮТА

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ ЗА ECTS

Матеріали присвячені висвітленню проблеми інтенсифікації самостійної роботи студентів як одного із центральних напрямків перебудови навчання у вищій школі України. Аналізуються наукові дослідження з питань впливу самопідготовки на особистісний і професійний розвиток молодшої людини. Описуються результати тривалого спостереження за самостійною роботою студентів різних напрямків підготовки. Наголошується, що в умовах реалій сучасного професійного життя від молодого фахівця вимагається готовність до ініціативного, творчого прийняття професійних рішень, розвинених пізнавальних позицій, готовності продовжувати навчання і по завершенню навчання у закладі вищої освіти.

Ключові слова: самореалізація, пізнавальна позиція, самостійність, навчальна діяльність студента, самостійна робота, самопідготовка.

Материалы статьи посвящены освещению проблемы интенсификации самостоятельной работы студентов, как одного из ведущих направлений перестройки обучения в высшей школе Украины. Анализируются научные исследования по вопросу влияния самоподготовки на личностное и профессиональное развитие студентом. Описываются результаты длительного наблюдения за самостоятельной работой студентов различных направлений профессиональной подготовки. Подчеркивается, что в условиях современных реалий профессиональной жизни от начинающего специалиста требуется готовность к инициативному, творческому принятию профессиональных решений, наличию развитой познавательной позиции, готовности продолжать обучение и по завершению обучения в вузе.

Ключевые слова: самореализация, познавательная позиция, самостоятельность, учебная деятельность студента, самостоятельная работа, самоподготовка.

Постановка проблеми. Зміна парадигми вищої освіти в Україні зорієнтована на забезпечення особистісної самореалізації майбутнього фахівця в освітньому просторі вищого навчального закладу. Його високий рівень активності, творчості, ініціативності – важлива умова професійного зростання. Необхідність впровадження нормованої самостійної роботи студентів з різних навчальних дисциплін в умовах ECTS робить дослідження одним із важливих завдань сучасної психолого-педагогічної науки та вузівської практики. Адже, оптимальна організація позааудиторної роботи студентів передбачає науково обґрунтування самостійних завдань, а також вдосконалення методики їх виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психолого-педагогічній науці дослідження організації самостійної роботи студентів представлено як: один із шляхів оволодіння професійними компетентностями (А. А. Орлов [5]); спосіб розвитку пізнавальної позиції та пізнавальної стратегії (О. В. Чукаєв [6]); стратегія регулювання та інтегрування обсягу самостійної роботи із усіх дисциплін (О.В. Неценко, В. Д. Стойков); аналіз складності та обсягу самостійних завдань (Н. Н. Водомеров [2]); спроба обґрунтувати вільний час для творчого зростання студента (Ю. Леонавічус); дослідження розвитку суб'єктності студентів в умовах вищої школи [4].

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості.....	5
Абрамюк О.О., Липецька А.С. Концептуальна структура феномену суб'єктивне благополуччя та особливості його вимірювання.....	10
Артемова О.І. Творчий потенціал та креативність педагога як запорука професіоналізму.....	17
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Диспозиційна детермінація непродуктивної взаємодії між дітьми.....	22
Березюк Т. П. Модель формування професійної компетентності майбутніх менеджерів в умовах ВЗО.....	28
Білецька О. Д. Психологічні аспекти вікових криз особистості від народження до юнацтва.....	35
Дерев'янка Н. З. Соціально-психологічні особливості поведінки у підлітковому віці.....	41
Джеджера О. В. Розвиток емоційного інтелекту як шлях оптимізації емоційних переживань майбутніх психологів з приводу навчання.....	46
Збродська І. Г. Процесуальний підхід у дослідженні феномену емоційного вигорання.....	53
Іванюта О. В., Яницька О.Ю. Методика розвитку візуального мислення підлітків.....	59
Карпова А. В. Соціалізація підлітків в середовищі молодіжних субкультур.....	66
Коноплицька Ю. І., Ставицька О. Г. Особливості розвитку емоційного інтелекту у підлітковому віці.....	70
Корчакова Н.В., Ковбаса А.Р. Психологічні особливості функціонування феномену прокрастинації у студентської молоді.....	75
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Психологічні прийоми формування моральних цінностей у молодших школярів в процесі позаурочної діяльності.....	80
Курилюк-Делчева Н.В., Гуцуляк Н.М. Суб'єктивне відчуття самотності осіб похилого віку.....	85
Литвиненко С. А. Феномен гри в сутнісно-буттєвому вимірі.....	90
Лісна М. В. Розвиток творчих здібностей арт-засобами в дошкільному віці.....	95
Михальчук Ю. О. Практична підготовка студентів до психологічної роботи з дітьми-інвалідами.....	99
Онісковець Б. І., Ставицька О. Г. Мотиваційні чинники перфекціонізму сучасної студентської молоді.....	104
Павелків В. Р. Діагностичний компонент дослідження особистісних деструкцій представників молодіжних субкультур.....	109
Панасюк В. М. Соціально-психологічні особливості інкорпорації підлітків у середовище деструктивних молодіжних субкультур.....	117
Работій М. В., Артемова О.І. Формування позитивної Я-концепції майбутніх практичних психологів.....	123
Савуляк В. О., Бакун К. О. Вікові особливості взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та розвитку соціального інтелекту (на матеріалі дослідження школярів).....	128
Співак Л. М. Особливості становлення самооцінки власного національного «Я» у студентської молоді.....	134
Ставицька О. Г., Бунечко Ю. В. Вплив рівня домагань на прагнення до самоактуалізації студентської молоді.....	140
Ставицька О. Г., Воробей І. І. Психологічні особливості впливу стресостійкості на учбову діяльність студентів.....	144
Ставицький О. О., Ставицький Д. О. Психосемантичні аспекти дослідження моральної свідомості.....	149

Степанюк І. М. Корекція дитячих страхів в дошкільних дитячих закладах методами арт-терапії.....	155
Сторож О. В. Вікові закономірності розвитку творчої соціалізації юнаків.....	160
Хомич І. С. Дослідження особливостей особистісних цінностей молодших школярів.....	165
Хупавцева Н.О., Речун Н.В. Проблема дослідження конфліктної поведінки в юнацькому віці (гендерний аспект).....	172
Чорноус Н. О. Роль і місце арт-терапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами.....	177
Широких А. О. Самопізнання як передумова ефективності життєвого проектування юнаків.....	183
Шпак Л. В. Особливості застосування ігрової терапії в роботі практичного психолога.....	188
Щерба Т. В. Адаптація дітей до школи з затримкою психічного розвитку.....	192
Яницька О.Ю., Іванюта О. В. Психолого-педагогічні особливості організації самостійної роботи студентів в умовах навчання за ECTS.....	197
Яцюк Н. О. Аналіз сучасних досліджень рефлексії.....	201
Відомості про авторів	211

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

УДК 159.9+316.6

Підписано до друку 11.12.2018 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 24,88. Наклад 300. Зам. № 85.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.